

Kâzım Karabekir'in Askeri ve Siyasi Biyografisi

Gülay SARIÇOBAN (*)

Öz: Kazım Karabekir, 1905'de Manastır'da Kurmay Yüzbaşı iken İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin şubesini kurdu. 1909'da Cemiyetin siyasi bir teşekkül niteliği kazanmasından sonra, ordunun siyaset ile uğraşmasını doğru bulmadığından, bu cemiyetten ve siyasetten bir süre uzak kaldı. Kazım Karabekir, 1912 yılında Balkan Savaşında Bulgaristan'da esir düştü. Birinci dünya savaşında, Çanakkale, Irak ve Kafkasya cephelerinde savaşa katıldı. Mondoros Mütarekesi'nin imzalanmasında sonra İstanbul'a gelen Karabekir, işgaler karşısında 15. Kolordu Komutanı olarak Erzurum'da görevlendirildi. Kazım Karabekir Türk Kurtuluş Savaşı'na, Erzurum'da Doğu Cephesi Komutanı olarak büyük katkı sağladı. Karabekir, 1920 yılında Edirne milletvekili, 1923 yılında ise İstanbul milletvekili seçildi. Milli mücadele boyunca Atatürk'ün hep yanında olan Karabekir, daha sonra Cumhuriyet'in ilanı, halifeliğin kaldırılması gibi konularda Atatürk'le fikir ayrılıkları yaşadı. Karabekir, 1924 yılında Cumhuriyet Halk Fırkasının karşısında kurulan ilk muhalif parti olan Terakki Perver Cumhuriyet Fırkası'nın(TCF) Genel Başkanı seçildi. 1925'de TCF'nin kapatılmasından sonra Atatürk'ün 1938'de ölümüne kadar herhangi bir siyasi teşekkül içinde yer almadı. 1926'da Atatürk'e karşı düzenlenen İzmir Suikasti'den haberdar olduğu gerekçesiyle İstiklal mahkemesinde yargılandı, beraat etti.1938 yılı sonunda CHP İstanbul milletvekili seçildi. 1946'da çok partili sisteme geçildi, Demokrat Parti kuruldu ve Karabekir TBMM başkanı seçildi. 26 Ocak 1948'de TBMM başkanı iken öldü. Bu çalışmada, Türk siyasi ve askeri hayatının önemli şahsiyetlerinden biri olan Kazım Karabekir, başta Karabekir'in kendi eserleri olmak üzere, Askeri Tarih Belgeleri, Arşiv belgeleri, Karabekir hakkında bilgi içeren kitap ve makaleler incelenerek ortaya konuldu.

Anahtar Kelimeler: Kazım Karabekir, TBMM, Terakki Perver Cumhuriyet Fırkası, Cumhuriyet Halk Fırkası, Mondoros Mütarekesi, Birinci Dünya Savaşı, Balkan Savaşı

The Military and Political Biography of Kâzım Karabekir

Abstract: Kazım Karabekir established the branch of the committee of union and progress when he was a staff captain in Monastery in 1905. After the committee gained a political association in 1909 and since he did not approve that the army was engaged in politics, he kept way from the committee and policy. In 1912 Kazım Karabekir was captured in the Balkan War in Bulgaria. In the World War I he crusaded the Dardanellen, Iraq and Caucasus fronts. Upon the Armistice of Montrose, Karabekir who returned to İstanbul, was assigned as the 15th Corps Commander in Erzurum against the occupations. Kazım Karabekir contributed a lot to the Turkish Victory War as the commander of the east front in Erzurum. Karabekir was elected a representative of Edirne in 1920 and of İstanbul in 1923. Karabekir, always standing by Atatürk during the war of independence, had some clashes of ideas with Atatürk in such matters as the proclamation of the republic and abolition of the caliphate. Karabekir was elected the president of Progressive Republican Party (PRP) in 1924 opposing the Republican People's Party. In 1925, upon the closing the

*) Okt. Dr.,Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi (e-posta: gulaysaricoban@gmail.com)

PRP he was not engaged in any political organization until the death of Atatürk in 1938. He was on trial in independence court due to the fact that he was aware of the İzmir assassination against Atatürk in 1926 and was acquitted. He was elected the RPP's representative of İstanbul at the end of 1938. In 1946 multi-party system was accepted, the Democratic Party was established, and Karabekir was elected the President of the Turkish National Grand Assembly. He died on January 16, 1948 when he was the President of the Turkish National Grand Assembly (TGNA). In this study one of the most important Turkish political and military figures, Kazım Karabekir, was scrutinized relying on mainly Karabekir's own works, Military Historical Documents, Archives, books and articles on Karabekir.

Keywords: Kazım Karabekir, TGNA, Progressive Republican Party, Republican People's Party, Armistice of Montrose, World War I, Balkan War.

Makale Geliş Tarihi: 17.12.2016

Makale Kabul Tarihi: 09.03.2017

I.Giriş

Kazım Karabekir, 23 Temmuz 1882'de İstanbul'un Küçük Mustafa Paşa semtinde Zeyrekte doğmuştur (Kırzioğlu, 1991:5). Babası ve cediti, Karaman'ın Kasaba (şimdiki Kazım Karabekir Nahiyesi) köyündendir. Karabekirler, Selçuk Türklerinden, eski bir ailedir. Babası, Kırım harbine gönüllü olarak yazılmış, Silistre ve Sivastopol Muharebelerinde bulunmuş ve yaralanmış, sonraları nizamiyeden jandarmaya geçmiş olan Mehmet Emin Paşa, annesi Havva Hanımdır (Karabekir, 1960:1).

Kazım Karabekir, ilköğrenimine Zeyrek'te başlamış, babasının görevde bulunduğu, Van, Harput ve Mekke'de devam etmiştir. Orta öğrenimini, İstanbul'da Fatih Askeri Rüşdiyesi'yle, Kuleli Askeri İdadisi'nde tamamlamıştır. Lise öğreniminden sonra bu iki askeri okulun bir devamı sayılan Pangaltı Harbiye Mektebi'ne girmiştir (1900). 6 Aralık 1902'de Harp Okulu'nu birincilikle bitirdiğinde Fransızcanın yanına Almanca ve Rusça'yı da eklemiştir (Kırzioğlu, 1993:9).

Kazım Karabekir, Harp Okulu'nu bitirdikten sonra Harp Akademisine girmiştir. Mustafa Kemal ile ilk kez burada tanışmıştır (Kaplan, 1994:88). İkametgâhının bulunduğu Zeyrek semtine nispetle Kazım Zeyrek diye anılan Karabekir, bütün öğrenimi boyunca adet edindiği birinciliği yine kimseye kaptırmamış ve 1905'te Harp Akademisinden sınıf birincisi olarak yüzbaşı rütbesiyle mezun olmuştur. Başarisından dolayı Altın Maarif Madalyası ile ödüllendirilmiştir (Kırzioğlu, 1993:10).

Daha sonra Karabekir, kurmay yüzbaşı rütbesiyle 5 Kasım 1905'te staj için Manastır'daki 2'inci orduya gönderilmiştir. Stajını tamamladığı bu bölgede Manastır Müntakası Kurmay Başkanlığındaki görevini müteakip Manastır Müntaka Müfettişliğine tayin olmuş ve burada Sırp, Rum ve Bulgar çeteleri ile yapılan çatışmalarda bulunmuştur. Bu sıralarda Manastır'da, Binbaşı Enver Paşa ile birlikte, daha sonra "İttihat ve Terakki" adını alacak olan "Osmanlı Hürriyet Cemiyeti"nin şubesini kurmuştur (Kırzioğlu, 1993:10).

Karabekir, Temmuz 1907'de 100'den fazla Bulgar'dan meydana gelen bir çetenin imha edilmesiyle neticelenen bir müsademede gösterdiği başarı üzerine Manastır'da

Kol Ağası (Kıdemli Yüzbaşı) rütbesine terfi ettirilmiştir. Bu olaydan kısa bir süre sonrada, 4 Kasım 1907'de, İstanbul'daki Harp Okulu taktik öğretmeni yardımcılığına tayin olmuştur (Taşkıran, 1999:16).

1908'de Meşrutiyet'in ilan edilmesinden sonra, Edirne'deki İkinci Ordu Üçüncü Fırka Kaymakamlığına tayin olunmuştur (Karabekir, 1995:12). Buradaki görevi esnasında 1909'da 31 Mart hadisesi meydana gelmiştir. Karabekir, bu isyanı bastırmak üzere gönderilen Hareket Ordusunda Mürettep İkinci Fırka Kurmay Başkanı'dır. Bu ordu ile İstanbul'a gelince, elindeki kuvvetlerle isyancılara karşı başarılı çalışmalar yaparak Beyoğlu kışlalarını ve Yıldız Sarayı'nı işgal etmiş, ayaklananların dağıtılmasında önemli rolü olmuştur (Kırzioğlu, 1993:11).

Bundan sonra, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin, 1909 seçimlerinde, II. Meclis'e Milletvekili göndererek, Siyasi bir Fırka (Parti) oluşu üzerine, Ordunun politika ile uğraşmasını doğru bulmadığından, bu Cemiyet'ten ve siyasetten uzak durmayı tercih etmiştir (Karabekir, 1995:12).

1910 yılında Arnavutluk isyanının çıkması üzerine, Kazım Karabekir bu defa da isyanı bastırmak için teşekkül ettirilen kolordunun şube müdürü ve erkân-ı harp vekili olarak görevlendirilmiştir. Bu görevinde, özellikle kolordumuzun Kaçanik (Çilova) Boğazı'nda düştüğü tehlikeden kurtarılmasında ve asilerin temizlenmesinde gösterdiği yararlılığından dolayı çifte nişanla ödüllendirilmiştir (Kırzioğlu, 1993:11).

Karabekir, Arnavutluk Harekâtı bittikten sonra, Edirne'deki 10 uncu Piyade fırkası Erkânı Harpliği (kurmaylığı)vazifelerine geri dönmüş ve daha sonra 14 Nisan 1912'de Binbaşı olmuştur.

Karabekir, 15 Nisan 1911 yılında Harbiye Nezareti'ne (Milli Savunma Bakanlığı), bir dilekçe verir ve cedlerinin ismi olan Karabekir namını soyadı olarak almak istediğini belirtir ve o tarihten sonraki yazışmalarda, çoklukla "Musa-Kazım Karabekir" veya sadece "Kazım Karabekir" adı ve imzası bulunmaktadır (Kırzioğlu, 1993:12). Daha soyadı kullanımının yaygın olmadığı bir dönemde Karabekir'in bu davranışı çok anlamlıdır (Taşkıran, 1999:18).

Balkan Savaşı'na katılan ve Edirne'nin savunmasında büyük yararlılıklar gösteren Kazım Karabekir, açlık ve cephanesizlikten 22 Haziran 1913'te Bulgarlara esir düşerek Sofya'ya gönderilmiştir. İkinci Balkan Savaşı sırasında Edirne'yi geri alışımdan sonra Bulgarlarla imzalanan anlaşmayla Sofya'dan İstanbul'a gelmiştir. 2 Aralık 1913'te zara ziyan tespiti için oluşturulan Türk, Rus, Bulgar Karma Komisyonu'nda Rusça bildiği ve Bulgarca'yı anladığı için görev almıştır. Aynı yıl kıdem zammı ve Dördüncü Rütbeden Osmanlı Nişanı ile ödüllendirilmiştir (Kaplan, 1994:89).

Bu sırada Balkan savaşlarında mağlup olan Osmanlı Devleti, çağın en ileri ordusuna sahip olan Almanya ile 27 Ekim 1913'te bir sözleşme imzalamıştır. Bu sözleşme gereği, General Liman Von Sanders başkanlığında ilk Alman Hey'eti Askeriye-i İslâhiye'si, 14 Aralık 1913 günü İstanbul'a gelmiş ve Türk Genelkurmayı'nda vazife almaya başlamıştı. Ancak, Türk Genelkurmayı II. Şube İstihbarat Müdürlüğü'ne de bir Alman Yarbay tayin edilince, iyi Almanca bildiği ve seçkin bir Kurmay olduğu için Kazım Karabekir, Karma Komisyondan alınarak 8 Ocak 1914'de, adı geçen II. Şube'de Müdür yardımcılığına ve daha sonra 24 Mayıs 1919

tarihli kararlar da II. Şube İstihbarat Müdür Yardımcısı ve Birinci Kısım Amirliğine getirilmiştir (Kırzioğlu, 1993:13).

28 Mayıs 1914'te Viyana, Münih, Hamburg, Paris ve İsviçre'yi kapsayan bir Avrupa Seyahatine çıkan Karabekir, bu seyahati esnasında ateşemiliterlerimizin nasıl çalıştıklarını tetkik etme imkânı bulmuştur. 28 Haziran 1914'te Avusturya- Macaristan veliahdına Sarayevo'da suikast yapıldığı zaman Paris'te olan Karabekir oradan İsviçre'ye geçmiş ve 14 Temmuz'da İstanbul'a geri dönmüştür (Karabekir, 1995:20).

İstanbul'a gelir gelmez Enver Paşa'ya ve Hafız Hakkı Bey'e buralardaki izlenimlerini anlatarak, umumi bir harbin kaçınılmaz olduğunu ancak mecbur kalmadıkça girilmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Fakat Kazım Karabekir'in yakın bir arkadaşı olan Enver Paşa, "Harbiye Nezaretine geçtikten ve Almanların eline düştükten sonra" çok değişmiştir. O Almanların bu savaştan galip çıkacağından emindir.

Nitekim Kazım Karabekir'in tüm uğraşları sonuçsuz kalmış ve kendisine hiçbir şey haber verilmeden 2 Ağustos 1914'te seferberlik ilan edilmiştir (Karabekir, 1995:21). Daha sonra 14 Kasım 1914'te savaş ilan olunduğunda Enver Paşa'ya iki teklifte bulunmuştur. Bunlar; Mademki savaş ilan ettiniz bari bundan sonra kurmaylarınızı Türk yapın, Bu kış büyük hareketler yapmayın, Anadolu yollarının ikmaline çalışın (Karabekir, 1995:23).

II. Birinci Dünya Savaşı'ndaki Faaliyetleri

Karabekir Birinci Dünya Savaşı'na kadar genellikle hep ast olarak görev yapmıştır. Bu dönemlerde faal görevler almış ve aldığı her görevi başarılı bir şekilde yerine getirmiştir (Taşkiran, 1999:27). Avrupa seyahati dönüşünde 29 Kasım 1914'te "Üç yıl Hazari Kıdem Zammı" alarak, 7 Aralık 1914'te yarbay olmuştur.

6 Ocak 1915'te "Birinci Kuvve-i Seferiyye'nin komutanı olarak İran harekâtında görevlendirilir. Birliği ile beraber yola çıkan Karabekir Halep'e ulaştığı sırada, Sarıkamış'ta 3'üncü ordunun büyük bir felakete uğraması sonucu, komutasına verilen kuvvetlerin Doğu cephesine aktarıldığını, kendisinin de Süleyman Askeri Beyin yerine Irak havalisi kuvvetleri kumandanlığına ve Basra valiliğine atandığını öğrenir. Halep'ten Bağdat'a geçtiği sırada, hasta olan Süleyman Askeri Beyin iyileşerek tekrara birliğinin başına geçmesi üzerine Kazım Karabekir, İstanbul'a çağrılır (Taşkiran, 1999:29).

III. Kazım Karabekir Çanakkale ve Irak'ta

Karabekir, 6 Mart 1915'te Beşinci Kolordu'nun İstanbul- Kartal'da bulunan 14. Tümen Kumandanlığı'na tayin olmuş ve Marmara ve Karadeniz kıyılarında tahkimat işleri ile uğraşmıştır. Daha sonra, tümeniyle Gelibolu (Çanakkale) Cephesi'ne gönderilmiştir. Seddülbahir'de Kereviz Deresi'nde Fransız birlikleriyle üç buçuk ay başarılı savaştığı için dört ödül birden almıştır. Bunlar; Devletimiz'den, "Muharebe Gümüş Liyakat Madalyası", Ordumuzdan "Harp Madalyası", Almanya'dan "İkinci-Rütbe'den Kron dö Broş Kılıçlı Nişanı", Avusturya'dan, "İkinci-Sınıf Salib Nişanı" (Kırzioğlu, 1993:15).

Çanakkale cephesinde düşmanların "taaruz savaşları" kırılarak yerini "siper muharebelerine" bırakması üzerine, Karabekir Gelibolu'dan alınır ve İstanbul'daki 1

inci Ordu Kurmay Başkanlığına tayin edilir. Ancak Karabekir'den daha kıdemli, Alman subayların varlığını ileri sürerek bu atamaya itiraz eden Liman Von Sanders Paşanın çabalarıyla bu görevden alınan Karabekir, iyi derece Almanca bildiği ve daha önce Genelkurmayda Alman uzmanlarla birlikte çalıştığı için, bu kez VI. Ordunun kurmay başkanlığına atanır. Bu arada Çanakale'de Gelibolu muharebelerindeki üstün yararlıkları yüzünden “üç yıl savaş zammı” alarak, 14 Aralık 1915'te Miralay (Albay) rütbesine yükseltilir. Daha sonra Almanya'dan ikinci defa “Alman Demir Salib Nişanı” alır. Karabekir, Irak cephesinde kendi kuvvetlerinden çok üstün durumda olan İngiliz kuvvetlerini yenerek büyük başarı kazanır. Bu arada Von der Goltz Paşa'nın inhası ile savaşlarda gösterdiği başarılarından dolayı “Muhabere Gümüş İmtiyaz Madalyası” ile ödüllendirilir (Taşkıran, 1999:31).

VI. Ordu, Bağdat'ın 160 km güneyindeki Kutelamare'de İngiliz ordusunu kuşattığı sırada, çıkan tifüsten 6 Nisan 1916'da Goltz Paşa ölmüş, yerine Enver Paşa'nın Amcası Halil Paşa geçmiştir. 29 Nisan'da da İngiliz Kumandanı ve kuvvetleri esir alınmıştı. Bu arada, 16 Nisan 1916'da 18. Kolordunun Kumandanlığına tayin edilen Karabekir, bundan sonraki muharebelerde İngiliz kuvvetlerine karşı izlenecek strateji ile ilgili olarak Halil Paşa'ya tekliflerde bulunmuş ancak bunlar Halil Paşa tarafından benimsenmemiştir (Kırzıoğlu, 1993:16).

Kazım Karabekir 8 Şubat 1917'de Irak Cephesindeki başarılarından ve üstün hizmetlerinden dolayı yeniden “Altın Muharebe İmtiyaz Madalyası” ile ödüllendirilmiştir. Ayrıca “iki yıllık seferi kıdem zammı” verilerek taltif edilmiştir. Ancak bu ödüle rağmen Karabekir, muharebelerdeki çok yaralı ve yerinde tekliflerinin ret edilmesi yüzünden, Irak Cephesi'nden başka yere naklini istedi. Bu yüzden bir buçuk yıl kaldığı ve üstün başarılar gösterdiği bu cepheden alınarak, İstanbul'a çağrıldı (Taşkıran, 1999:32).

IV.Kazım Karabekir Doğu'da

Kazım Karabekir, Nisan 1917'de 18'inci Kolordu komutanlığına oradan da Diyarbakır bölgesindeki 2'inci Kolordu Komutanlığına tayin edilmiş ve Doğu cephesine gönderilmiştir (Kaplan, 1994:89). Karargâhı Lice'de bulunan 2'inci Kolordu Komutanlığının müdafaa ettiği cephe, Van Gölü güney mıntıkası, Bitlis, Muş, Murat Çayı, Palu doğusuna kadar geniş bir arazidir. Osmanlı Devleti'nin iki ordusu, Van Gölü ile Karadeniz arasını tutmaktadır. Bu iki ordunu toplam dört kolordusu vardır. Bunların da en aşağı tarafta bulunanı, Kazım Karabekir'in komutanı olduğu 2'inci Kolordudur. Bu kolordu Kazım Karabekir'in asıl ve büyük başarılarının belirli şekilde ortaya çıktığı yer olacaktır (Taşkıran, 1999:33). Karabekir bu cephede, 10 aya yakın bir süre 2'inci Kolordu komutanlığı yapmıştır. Bu arada 2'nci Ordu Komutanlığına vekâlet etmiştir. Bu vekilliği sırasında, bu cephede, Ruslarla yapılan muharebelerde büyük başarılar göstermiştir. Bu başarılarından dolayı, 23 Eylül 1917 tarihli padişah iradesi ile yeniden “Kılıçlı İkinci Mecidi Nişanı” ile ödüllendirilmiştir (Kırzıoğlu, 1993:17).

Daha sonra, 15 Mart 1917'de Petersburg'da çıkan ihtilal sonucu Rus çarlığı devrilmiştir. Lenin'in önderliğinde Rusya'da komünizm idaresi kurulmuş ve Rus askerleri evlerine dönmeye başlamışlardır. Osmanlı Devleti ile Bolşevik Rusya

arasında 18 Aralık 1917'de imzalanan Erzincan Mütarekesi ile muharebelere son verilmiştir. Ancak Rus Çarlığı zamanındaki çok sayıdaki Ermeni askerleri ve Taşnak çeteleri işgal altında bulundurdıkları Doğu illerimizdeki Müslüman halkı belirli bir plana göre yok etme hesabındaydılar (Akbulut, 1998:84). Bunun üzerine Kazım Karabekir, Rusça bilmesinin de etkisiyle Erzincan karşısında bulunan 1'inci Kafkas Kolordusu Komutanlığına atanmıştır (Karabekir, 1990:77).

Ağır kış koşullarına rağmen verilen büyük mücadele sonucu Ermeni kuvvetleri ve çeteleri bütünüyle imha edilmiştir. 13 Şubat 1918'de Erzincan, 12 Mart'ta Erzurum, 13 Mart'ta Pasinler'in merkezi Hasan Kale'yi kurtardı. Sonra da, 1914 Hududu'nu aşarak, 5 Nisan'da Sarıkamış'ı, 25 Nisan'da Kars Kalesi'ni, halkımız arasında "Kırk-Yıllık Karagünler" diye acı hatırası anlatılan, istiladan kurtarmıştır (Kırzıoğlu, 1993:18).

Kazım Karabekir, 1914 Hududu'na kadarki bölgenin kurtarılmasından dolayı, 28 Mart 1918'de, "istila altındaki topraklarımızın geri alınmasındaki gayret ve olağanüstü hizmetleri"ne karşılık olarak "Kılıçlı İkinci Rütbe'den Osmanlı Nişanı" verildi. 11 Mayıs 1918'de de, "Kars Müstahkem- Mevki'nin işgalinde, kudret ve cesareti görüldüğünden", "İki Yıl Seferi Kıdem Zammı" verildi. Daha sonra 28 Temmuz 1918 tarihli "İrade" ile de, "Mirlivalık" rütbesine yükseltilerek Paşa olmuştur (Tevetlioğlu, 1946:253).

15 Mayıs 1918'de ise Karabekir, 93 Harbi Hududu olan Arpaçay'ı geçerek Gümrü şehrinin işgalini tamamlamıştır. Bu yenilgiler üzerine Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'dan oluşan Kafkas hükümetinden ayrılan Ermenistan barışa razı olmuştur. 14 Haziran 1918'de Batum Muahedesi imzalanmıştır. Buna göre Elviye-i Selase (Üç Vilayet) ten başka, Ahıska ve Ahılkelek de Osmanlılara bırakılmıştır (Taşkıran, 1999:42).

Ağustos 1918'de kolorduda ve cephelelerde değişiklikler yapılarak Karabekir Paşa'nın 1'inci Kafkas ordusuna Nahcivan, İran Azerbaycan'ı ile Tebriz bölgeleri verilmiştir. Bunun üzerine Karabekir Paşa karargâhını Nahcivan'a nakletmiştir (Taşkıran, 1999:43).

Bu arada İngilizlerin hedefi olan 3B (Bağdat, Batum ve Bakü) petrol bölgesinden Bakü'yü ele geçirmek için Tebriz ve çevresini işgale başlamaları üzerine, Karabekir, kolordusunun 11'inci Tümenini 16 Ağustos'ta Tebriz'e göndermiştir. Kendisi de 2 Eylül'de karargâhı ile Tebriz'e gelmiş ve Azerbaycan'dan İngiliz kuvvetlerini çıkarmıştır (Karabekir, 1995:15). 15 Eylül'de Bakü'yü de zaptetmiştir. Ancak Osmanlı Genelkurmay Başkanlığının daha ileriye gitmesi isteklerini kabul etmeyip birliklerini durdurmuştur (Kaplan, 1994:90). Nitekim 19 Eylül'de İngilizler tarafından Filistin Cephemizde tarihte örneği az görülür bir hezimete uğramışızdır (Karabekir, 1995:29-30).

Kazım Karabekir Paşa'nın Doğu ve Kafkaslardaki başarıları buralarda Türk nüfuzunu artırmış ve kuvvetlerimizi üstün duruma getirmiştir. Kafkas cephesindeki bu başarı diğer cephelelerde tekrarlanamamış ve ordumuz yenilmiştir (Kaplan, 1994:90).

V.Kazım Karabekir Paşa'nın İstanbul'a Dönüşü

Kazım Karabekir, 22 Ekim 1918'de İran'ı boşaltarak Nahcivan'a geri çekilme emrini almıştır. 25 Ekim'de Nahcivan'a gelmiş, burada 1'inci Kolordu Karargâhı'nın

lağvedildiğini ve kendisinin İstanbul'a çağrıldığını öğrenmiştir. 31 Ekim 1918'de de Mondros'ta mütarekenin imzalandığını bildiren telgraf kendisine ulaşmıştır.

Sadrazam İzzet Paşa tarafından Genelkurmay Başkanlığına getirilmek istenen (Karabekir, 1995:42) Kazım Karabekir Paşa, 5 Kasım'da hareket etmiştir. 7 Kasım'da Batum'a ulaşan Karabekir, ambarlara da çok fazla miktarda hafif Japon toplarının bulunduğunu tespit ederek gerektiğinde bunlardan yararlanmak üzere büyük bir dubayı, söz konusu hafif Japon topları ile doldurarak Batum'a gelen Reşit Paşa vapuruna taktırmıştır. Topları beraberinde Trabzon limanına getirtmiştir. Kazım Karabekir Paşa, bu şekilde işgale karşı duyduğu tepkiyi dile getirmiş, ilk direniş hareketlerinden birini de vermiştir (Kaplan, 1994:90).

28 Kasım 1918'de Reşit Paşa vapuru ile Karadeniz'den İstanbul Boğazı'na giren Karabekir Paşa o günü şöyle anlatmaktadır:

“28 Kasım 1918'de Reşit Paşa vapuruyla Boğaziçi'ne girdiğimiz zaman karşılıklı İngiliz ve Fransız bayraklarının sallandığını görerek heyecana geldim. Büyükdere'de merasimle İngiliz bayrağının çekildiğini gördüğüm dakikada tek dağ başı mezar oluncaya kadar mücadele ederek istiklalimiz kurtarmaya vicdanıma ahedtim ve “Ya istiklal, ya ölüm diye haykırdım” (Karabekir, 1995:34).

Bundan sonra artık Karabekir için yeni bir dönem başlamaktadır. Milli Mücadele'de görev alacak ve bu mücadelenin başarıya ulaşması için elinden geleni yapacaktır.

VI. Milli Mücadele Sırasında Kazım Karabekir'in Faaliyetleri

30 Ekim 1918'de Mondros'ta ağır şartlarda bir mütareke imzalanmış ve Anadolu İtilaf devletleri tarafından yer yer işgal edilmeye başlanmıştır. Savaş süresince iktidarda olan İttihat ve Terakki Partisi üyeleri yurt dışına kaçtılar. Padişah, 21 Aralık 1918'de Kanun-i Esasi'nin kendisine tanıdığı yetkiye dayanarak Meclis-i Mebusan'ı feshetti. 1918 yılının son iki ayında askeri ve siyasi gücünü yitiren Osmanlı Devleti'nde böylelikle milli cemiyetler ve milli kuvvetler dönemi başladı. 1919 yılında bölgesel kurtuluş çareleri arayan cemiyetlerin sayısında hızlı bir artış oldu.

Türk Milleti'nin kaderini değiştiren ve bütün milli kurtuluş hareketlerini birleştirmeyi başaracak olan Mustafa Kemal Paşa, o sıralarda İstanbul'daydı ve harbiye Nezareti emrine alınmıştı. Kazım Karabekir de Mustafa Kemal Paşa gibi Sadrazam İzzet Paşa'nın emriyle İstanbul'a gelmişti. 18 Kasım 1918'de İzzet Paşa'nın yerine hükümeti kuran Tevfik Paşa, meclisten güvenoyu aldı. Mustafa Kemal Paşa, genel durumu mebuslarla ve Padişah Vahdettin'le görüşerek endişelerini ve fikirlerini açıklamaya çalıştı. Bir yandan da 15 Mayıs'a kadar Şişli'de kiraladığı evinde, İsmet İnönü, Fethi Okyar, Ali Fuat Cebesoy, Kazım Karabekir, Rauf Orbay gibi komutanlarla görüşerek gelecekte neler yapılabileceğini konuştu. Mustafa Kemal Paşa; “Milli hâkimiyete dayanan, kayıtsız şartsız müstakil bir Türk Devleti kurmak” (Atatürk, 1994:Nutuk, 11) düşüncesindeydi.

Kazım Karabekir ise, cephelerde başarılı sonuçlar almış olan komutanların İstanbul'da toplanmasına ve onların İtilaf Devletleri hizmetine verilmesine karşı çıktığından tekrar Doğu Anadolu'ya gitmek istiyordu. Eski Sadrazam İzzet Paşa'ya bu konudaki düşüncelerini anlatan Kazım Karabekir, barışın yapılmasından önce ordunun

kuvvetten düşürülmesinin ve kendisinin de iş başından uzaklaştırılmasının doğru olmadığını söyleyerek doğruya iadesini istedi (Kaplan, 1994:91). Bu isteğine rağmen Aralık 1918'de geçici olarak Tekirdağ'daki XIV. Kolordu Komutanlığı'na tayin edildi. Bir süre buradaki görevine devam etti. Doğudan gelen haberlerin gittikçe kötüleşmesi ve burada Ermeni Devleti kurulacağına dair haberlerin artması üzerine İzzet Paşa'nın gayretleriyle XV. Kolordu haline getirilen 9. Ordu birliklerinin komutanlığın tayin edildi. Erzurum'a gitmeden önce Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarıyla görüşerek alınacak tedbirler ve uygulanacak mücadele planı üzerinde görüştü.

Karabekir, 11 Nisan 1919'da, İstanbul'da veda ziyaretlerine başlar. Bu veda ziyaretleri sırasında Mustafa Kemal Paşa ilde görüşen Karabekir ona: "Paşam, ben yarın Erzurum'a gidiyorum. İstanbul'da ne vaziyette kalırsanız kalın bir şey yapmak imkânsızdır. Anadolu'ya ordunun başına geliniz; hem de Şarka. Milletın kurtuluş anahtarını şarktaadır. Orada her şey mümkündür, silahını teslim etmemiş bulunan orduda kuvvetlidir, halk da beraber gider. Şarkta millî hükümet esaslarını kurduktan sonra, siz garba tevccüh edersiniz" (Karabekir, 1969:12). Diyerek onu doğruya oradaki harekâtın başına davet etmiştir.

VII. Kazım Karabekir'in Anadolu'ya Geçişi ve Anadolu'daki ilk Faaliyetleri

Kazım Karabekir Paşa, 12 Nisan 1919'da İstanbul'dan bir vapurla ayrılmıştır. Zonguldak, Sinop, Samsun, Ordu ve Giresun illerine uğrayarak 19 Nisan 1919'da Trabzon'a gelmiştir. Burada Trabzon Muhafaza-i Hukuk Cemiyeti Merkezi heyeti reisi ve üyeleriyle bazı görüşmelerde bulunduktan sonra Ardasa, Gümüşhane, Bayburt'ta teftişler yaptı. 3 Mayıs 1919'da Erzurum'a gelmiştir. 4 Mayıs'ta Erzurum Müdafaa-i Hukuk Heyeti Başkanı Hoca Raif Efendi Başkanlığındaki heyetle görüşen Karabekir, İngilizlere silahları vermeyeceklerini fakat her işin millî bir karar şeklinde oluşması için toplanacak olan Erzurum Kongresi'ne destek olacaklarını belirtmiştir. Karabekir, Doğu'ya iş görmeye geldiğini ve kendisinin Doğu'da olduğu müddetçe Erzurum'a hiçbir gücün hâkim olamayacağını; ancak asıl meselenin memleketin istiklalini ve bir karış yer vermemeyi temin etmek olduğunu söylemiştir. Karabekir Paşa, Ermenistan'ı rehin alacaktır. Bu Doğu'nun istikbalinin ebedi temini, arzu edilen bir barışın da anahtarıdır (Karabekir, 1969:120).

Bu amaç doğrultusunda hemen işe koyularak, 6-7 Mayıs'ta Erzurum telsiz istasyonunu çalıştırdı. Moskova, Berlin ve Paris'in telsiz ve ajanslarını alacak olan Rusça, Almanca ve Fransızca bilen uzmanları bu işte görevlendirdi. İstanbul ve Karadeniz'deki gemilerin haberleşmelerini de dinletir (Kırzıoğlu, 1993:26).

Kazım Karabekir, daha sonra Erzurum'da Doğu bölgesinde mütareke hükümlerinin iyi uygulanmasını ve Doğu ordusundaki silahların teslim işini gözetmekle görevli İngiliz Yarbayı Rawlinson'la görüşmüştür. Rawlinson, hiçbir silahın teslim edilmediğinden yakınmakta ve tehditkâr konuşmaktadır. Karabekir bunu da çaresini düşünmüştür. Danışıklı olarak halkı Rawlinson'a gönderecek, halk Ermeni katliamından korktukları için silahların teslimine yanaşmıyor görünecek ve bu şekilde Kazım Karabekir ortada İtilaf Devletleri'ne kafa tutar cüretkâr bir komutan konumunda göze batmayacaktır. Ancak bu oyun Rawlinson tarafından ortaya çıkarılmıştır (Karabekir, 1995:52-53).

Erzurum'da bu gelişmeler yaşanırken 15 Mayıs 1919'da İzmir Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir. Bu olay üzerine Karabekir, 18 Mayıs'ta Erzurum'da yapılan kınama mitingine el altından destek vermiş ve şiddetli protesto telgrafları çektirmiştir (Kırzioğlu, 1993:26).

21 Mayıs 1919'da Kazım Karabekir; 19 Mayıs 1919'da ordu müfettişliği görevi ve geniş yetkilerle Samsun'a çıkan Mustafa Kemal Paşa'dan şifreli bir telgraf alır. Mustafa Kemal Paşa bu telgrafta bir an önce Kazım Karabekir'le buluşmak istediğini bildirmektedir (Atatürk, 1994:Nutuk,12).

Bu arada Erzurum Kongresi Hazırlıkları devam ederken Sadrazam Damat Ferit Paşa'nın Ermeni muhtariyetini genişletme esasını kabul ettiğinin duyulması tepkilere neden oldu. Erzurum Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyeleri sadarete yazdıkları telgraflarla bunu protesto ettiler (Karabekir, 1995:164-167). Kazım Karabekir, Mustafa Kemal Paşa'yı Erzurum Kongresi'ne davet etti. Yurt çapında genel bir kongre yapılmasını planlayan Mustafa Kemal Paşa, kongre hazırlıklarının önceden başlamış olması dolayısıyla bu teklifi kabul etti. Kısa sürede Erzurum'da olmak istediğini belirterek Amasya Genelgesi'nin hazırlıklarını tamamlamaya çalıştı. 17 Haziran 1919 tarihli şifresinde; "... Kürtleri hatta bir öz kardeş olarak tek milleti bir nokta etrafında birleştirmek ve bunu cihana Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyetleri vasıtasıyla göstermek kara ve azminde olduğunu, Erzurum'daki fikir ve teşebbüsü takdir ettiğini belirtmekteydi (Karabekir, 1995:176-177). Trakya'daki teşkilatı, Anadolu ve Rumeli'ye birleştirmek ve Sivas'ta bir milli heyet toplamanın gereğini I. Kolordu kumandanına bildirdi (18 Haziran 1919). Daha geniş çevrelere duyurmak amacıyla 22 Haziran 1919'da Amasya Genelgesi'ni yayınladı. Genelge, Sivas'ta alınacak milli kararlara tüm halkın katılımını öngören bir belgeydi. Alınan Kararların altında Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey, Ali Fuat Paşa, Refet Bey'in imzaları vardır. Kazım Karabekir'de genelgeyi Erzurum'dan onaylamıştır (Atatürk, 1994:Nutuk, 21-22).

İstanbul Hükümeti, Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'daki faaliyetlerini endişeyle izliyordu. İngiltere Fevkalade Komiseri'nin geri dönmesi yönündeki ısrarları ve hakkında yapılan şikâyetleri artıyordu. Dâhiliye ve Harbiye Nezaretlerine bildirilen kararla "Harbiye Nezareti'nin emrettiği İstanbul'a geri dönüş davetini kabul etmediği ve halkı hükümete karşı kışkırttığı düşünülerek" 23 Haziran 1919'da görevden alındı. Aynı kararla yerine Bahriye nazırı Hurşit Paşa'nın tayini için işlemlere başlandı. Bildiri ve emirlerinin resmi geçerliliği olmadığı gerekli vilayetlere yazılı işiyle Dâhiliye Nezareti görevlendirildi. Ancak Mustafa Kemal Paşa İstanbul'dan verilen emre uymayarak, "Artık İstanbul, Anadolu'ya hâkim değil, tabi olmak zorundadır" diyerek kendisi ve milleti için önemli kararı vermiş ve yoluna devam etmiştir (Arşiv Belgesi, 1982:41).

3 Temmuz'da Erzurum'a gelen Mustafa Kemal Paşa'ya, 7-8 Temmuz gecesi resmi görevine son verildiği bildirilmiş, o da aynı gece hem askerlik, hem de müfettişlik görevinden istifa etmiştir. Mustafa Kemal Paşa askerlikten istifa etmeden önce emirlerinin aynen yerine getirilmesini şart koşmuştu. Bu Kazım Karabekir için sorun olmadı. Çünkü bu konuda: "Hiçbir mülahaza beni, Mustafa Kemal Paşa'yı baş tanımaktan men edemezdi. Beni ileride bu fedakârlığının kıymetini bilmez diye bu

fikirden ve kanaatten çevirmek isteyenler olmuştur” (Kandemir, 1948:88) diyerek bu konudaki kesin tavrını ifade etmiştir. Hatta Karabekir, sivil kişiliyle vatanı kurtarmak için çalışan Mustafa Kemal Paşa’ya üzüntüsünü bildirmiş, “yalnız kutsal ulusal amaca erişmek için savaşmaktan bir an geri durulmayacağı hakkındaki söz verişiyile avunduklarını” söyleyerek her türlü çalışmada başarılar dileyerek, kolordusunun hürmet ve üstün saygılarını sunmuştur (Askeri Tarih Dergisi, 1982:29).

VII.Kazım Karabekir’in Erzurum Kongresindeki Faaliyetleri

Kazım Karabekir Paşa, Erzurum’da bir taraftan kongre çalışmalarına yardım ederken, diğer yandan şarka tayin isteğinin asıl sebeplerinden biri olan ve Ermenilerce tekrar işgal edilmiş bulunan Kars, Ardahan, Oltu, Batum, Artvin bölgesinin geri alınması çalışmalarını da yapmaktadır.

Bu arada Temmuz 1919’da, Mustafa Kemal Paşa’dan boşalan 3’üncü Ordu Müfettişliğine vekâleten atanır. Bu durumu Mustafa Kemal Paşa ve Hüseyin Rauf Bey’le görüşüp onlarında uygun bulmaları üzerine 3’üncü Ordu müfettiş vekilliği görevini de kabul eder ve böylece yetkileri artar (Taşkiran, 1999:75-76).

23 Temmuz-4 Ağustos 1919 tarihleri arasında toplanan Erzurum Kongresi’nde “Milli Hudutlar içinde vatan bir bütündür. Hükümet dağılırsa millet düşmana karşı koyacaktır. Himaye ve manda kabul edilemez” (Kırzioğlu, 1993:243-256). Gibi önemli kararlar alınmış, doğudaki altı vilayetin Osmanlı devletinin ayrılmaz bir parçası olduğu, dolayısıyla Ermeni Devleti’nin kurulmasına izin verilmeyeceği vurgulanmıştır. Kongrenin dağıtılması ve kongre üyelerinin tutuklanması isteğini yerine getirmeyen Kazım Karabekir, 30 Temmuz 1919 tarihli Harbiye Nezareti’nden gelen telgrafa”...Hükümetin mukarrerat ve siyaseti ne olduğunu bilmiyorsam da, Erzurum’da bulunan Mustafa Kemal Paşa ile Rauf Bey’in fiil ve hareketlerinde vatan ve milletin maksat ve menfaatine ve mevcut kanunlara aykırı telakki edilecek hiçbir hal ve hareket olmadığını görüyorum, halk, namussuzca ölmektense, namuskârane müdafaaya kara vermiştir” (Kandemir, 1964:103) şeklinde cevap vermiştir.

Kongrede alınan kararlar bir beyanname ile memleketin her yanına gönderilmiştir. Ayrıca yabancı devletlerin temsilciliklerine de gönderilmiştir. ABD Başkanı Wilson’a ise beyannameden başka bir de muhtıra yollanarak ilan ettiği prensipler hatırlatılmış nüfusunun yüzde sekseni Türk olan İzmir’in Yunanlılara verildiği söylendikten sonra Türk Milleti’nin bu kararlara boyun eğmeyeceği ve bu uğurda kanının son damlasına kadar mücadele edeceği bildirilmiştir (Tansel, 1991:56).

Kongre, daha sonra Temsil Heyeti’ni seçmiştir. Heyet Başkanı Mustafa Kemal Paşa olmuş ve bu suretle da Milli mücadelenin ilk siyasi kuruluşunun başına geçmiştir. Bu heyet hiçbir zaman toplanamamış ve bir arada çalışmamıştır. Heyetten yalnız Mustafa Kemal ile Rauf Bey, Raif Efendi (Eski Erzurum Mebusu) ve Şeyh Fevzi Efendi (Erzincan’da Nakşi Şeyhi) Sivas Kongresine katılmışlardır (Atatürk, 1994: :Nutuk,47).

Böylece Erzurum Kongresi, Müdafaa-i Hukuk davalarını bir karara bağlamak ve bir Temsil Heyeti vücuda getirmekle vazifesini yerine getirmiştir.

VIII.Kazım Karabekir'in Sivas Kongresi'ndeki Faaliyetleri

Erzurum Kongresi kararları alındıktan sonra, Amasya Genelgesi'nde kararlaştırılan Sivas Kongresi hazırlıkları başlar. Sivas askeri bakımdan Kazım Karabekir'in emri altındadır. Karabekir, Sivas'ta toplanacak büyük kongreye engel olmak için bir takım planlar tertiplendiğine dair bilgiler almıştır. Gerekli tedbirler alındıktan sonra Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları Erzurum'dan ayrılmışlardır.

Sivas Kongresi 4 Eylül 1919'da Mustafa Kemal Paşa'nın konuşmasıyla açılmıştır. Mustafa Kemal Paşa kongre başkanlığına seçilmiştir (Atatürk, 1994:Nutuk, 47). Sivas Kongresi'nde, Erzurum Kongresi'nde alınan kararlar biraz daha genişletilmiştir. İtilaf Devletlerine karşı takınılan tavır daha belirleyici bir hal almış, yurdun istiklalini ve milletin haklarını korumak üzere teşekkül etmiş olan dernekleri içine alan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulmuş ve bu suretle milli teşkilat bütün vatana yayılarak milli kuvvetlerin bir elden idare edilmesi ve milli bir hedefe yönelmesi sağlanmıştır (Tansel, 1991:103). Ayrıca bir Temsil Heyet-i seçilmiş ve başkanlığına da Mustafa Kemal Paşa getirilmiştir.

Kazım Karabekir, Sivas kongresi kararlarını incelemiş ve özellikle iki nokta dikkatini çekmiştir. Sivas Kongresi Kararlarını 1'inci maddesine göre: "Devlet-i Aliye-i Osmaniye ile itilaf devletleri arasında imzalanan Mütarekename'nin imza olduğu 30 Ekim 1918 tarihindeki hududumuz dâhilinde kalan ve her noktası İslam ekseriyeti ile meskûn olan adı geçen yerlerde yaşayan bilcümle İslam unsurları yekdeğerine karşı karşılıklı hürmet ve fedakârlık hisleriyle dolu ve hukuku ırkıyye ve içtimaiyyeleriyle muhitlerine tamamıyla riayetkâr öz kardeşirler (Atatürk, 1994, Nutuk, 77-78)."

Karabekir, bu maddenin metinde yer almasını doğru bulmamıştır. Bütün Osmanlı toplumunun bir bütün halinde kurtulmak ihtimali olmadığı meydandır ve Erzurum Kongresi'nin 2'nci maddesinde milli bir hükümet esası bu toplumda kurulacağı ilan edilmiştir. Karabekir, Sivas Kongresi'nde bu kararın, hala Osmanlı toplumunu bütün olarak kurtarmak ümidinde olanların tesiriyle alındığını düşünmektedir. Kendisi bu ümidi taşıyanları, seçtikleri yola göre iki grup halinde gördüğünü belirtmektedir. 1. Bolşeviklik ilan ederek 2. İngiliz veya Amerikan mandasına girerek (Karabekir, 1969:107).

Karabekir'in, Kongre beyannamesinde dikkatini çeken diğer madde ise Temsil Heyeti ile ilgili olan maddedir. Bu maddede "...Sivas şehrinde in'ıkad eden umumi kongresi tarafından maksad-ı mukaddesi takip ile teşkilat-ı umumiyyeyi idare için bir Temsil Heyeti seçilmiştir" (Karabekir, 1969:503) denmektedir. Burada açıkça iki temsil heyetinden söz edilmektedir.

Kazım Karabekir, 16 Eylül'de bu iki Temsil Heyetinin görev ve ilişkilerinin ne olacağını sormuştur. Hatta 7 Eylül'de de Mustafa Kemal Paşa'yı haberleşmelerinde Temsil Heyeti yerine şahsi imzasını kullandığı için uyarmıştır. Mustafa Kemal Paşa ise; yazışmalarda daha önce Temsil Heyeti imzası bulunduğunu, ancak bunun bazı çevrelerde kötü etki yaptığı ve güvensizliğe yol açtığının görüldüğünü, çünkü böyle genel bir ibarenin içine aldığı şahısların ve kuvvetin gizli kaldığını söylemiştir (Atatürk, 1994:Nutuk, 106-107).

Nitekim Mustafa Kemal'in Temsil Heyeti imzası yerine kendi imzasını kullanması ve Sivas'ta ikinci bir temsil heyetinin seçilmesi Erzurum ve Trabzon'da karışıklıklara sebep olmuştur (Goloğlu, 1969:127-144). Erzurum Temsil Heyeti üyelerinden olup Trabzon'da bulunan İzzet ve Servet Beyler Sivas kararlarını dinlemeyeceklerini bildirmişlerdir. Onlar Mustafa Kemal Paşa'nın Padişah'ın yerine geçmek için bir takım işler yaptığını ve şimdiden diktatörlüğe başladığı görüşündedirler (Karabekir, 1995:151). İşte Kazım Karabekir Paşa tüm bu söylentilerin önüne geçmek için Mustafa Kemal Paşa'yı uyarmıştır. Mustafa Kemal Paşa'da bu uyarıları dikkate alarak, imza meselesinin bir kez daha görüşülmesini Temsil Heyeti'ne teklif etmiştir. Daha sonra 19 Eylül'de Erzurum Temsil Heyeti'nin Sivas Kongresi'nce seçilen altı üye ile takviye edilerek umumileştirildiği Kazım Karabekir'e bildirilmiştir (Denizli, 1996).

Bu arada İstanbul'da Damat Ferit hükümeti düşmüş, 2 Ekim 1919'da Ali Rıza Paşa Kabinesi işbaşına gelmiştir. Ali Rıza Paşa Hükümeti padişah ve halifeye bağlı, fakat milliyetçi şahsiyetlerden kurulu bir hükümettir. Mustafa Kemal bu hükümeti kendi yönetimi altında tutmak, yeni millet meclisini de Anadolu'da toplamak niyetindedir.

IX.T.B.M.M'nin açılması

12 Ocak 1920'de İstanbul'da son Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı açılmıştır. İngilizlerin hükümete büyük tepkisi ve baskısı vardır. Meclis, 28 Ocak'ta Misak-ı Milli'yi kabul etmiştir (Gönlübol, 1997:13-14). 3 Mart 1920'de Ali Rıza Paşa kabinesi çekilmiş ve yerine Salih Paşa kabinesi kurulmuştur.

16 Mart 1920'de ise İngilizler İstanbul'u işgal etmiştir. İngilizler Osmanlı Meclis-i Mebusan'ını da basmışlardır. Karabekir, bu olayı protesto etmek için, Erzurum'da kontrol memuru olarak bulunan İngiliz Yarbay Rawlinson'u ve onunla birlikte 5 İngiliz erini hapsedirir. Ayrıca kendi kontrolü altında bulunan bütün valiliklerin İstanbul ile haberleşmelerini yasaklatır. İstanbul ve Osmanlı Meclisine yönelik işgal, Milli Mücadele yolunda atılan en önemli adımlardan biri olan olağanüstü yetkilere sahip bir meclisin Ankara'da toplanması kararının alınmasını ve bu kararın uygulanmasını sağlamıştır (Taşkıran, 1999:82).

Mustafa Kemal Paşa bu meclisin bir "Kurucu Meclis" olmasını istiyordu. Ancak yine Kazım Karabekir tarafından uyarılmıştır. Mustafa Kemal bu olayı Nutuk'ta şu şekilde dile getirmiştir:

"Ben ilk yazdığım müsveddede 'Kurucu Meclis' deyimini kullanmıştım. Maksadım da toplanacak meclisin ilk anda rejimi değiştirme yetkisine sahip olmasını sağlamaktı. Fakat bu deyim kullanılması maksadı gereğince açıklayamadığım veya açıklamak istemediğim için, halkın alışkın olmadığı bir deyimdir, gerekçesiyle Erzurum ve Sivas'tan uyarıldım. Bunun üzerine "olağanüstü yetkiye sahip bir meclis" deyimini kullanmakla yetindim" (Atatürk, 1994:Nutuk, 287-288).

Karabekir "Kurucu Meclis" ifadesine, milletimizin yabancı olduğunu ve bu sebeple yanlış yorumlanabileceği ihtimalini göz önünde bulundurarak karşı çıkmıştır.

23 Nisan 1920'de, Ankara'da TBMM'si açılmıştır. Karabekir, bu meclise Edirne milletvekili olarak seçilmiştir. Ancak bu sıfatı üzerinde kalarak, Erzurum'daki Kolordu Komutanlığı'na devamı, o zamanki usule uygun görülmüştü (Kırzioğlu, 1993:31).

X.Kazım Karabekir'in Doğu Cephesindeki Faaliyetleri

Kurtuluş Savaşı'nda başarılı olmak için doğuda Ermenilerle, batıda Yunanlılarla savaşmak, büyük devletlere karşı yürütülen diplomatik faaliyetlerden sonuç almak gerekiyordu. Doğu harekâtıyla ilgili detaylar düşünülmeden önce Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'un işgal edildiği gün Kazım Karabekir'e bir telgraf çekerek taarruz hakkındaki görüşünü sordu (Karabekir, 1995:229). Kazım Karabekir verdiği cevapta, uygunsuz hava koşullarının Nisan başlarında veya ortasında böyle bir harekâta girişmek için engel teşkil ettiğini, Bolşevikler Kafkaslara henüz inmediğinden irtibat kurulamadığını, şimdilik bazı tedbirler ve hazırlık yapmanın uygun olduğundan bahsetti. 28 Mart'ta çekmiş olduğu bir diğer şifrede; "Denikin Ordusu'nun direncinin kırılmasıyla vaziyetin uygun bir hale girdiğini, Bolşeviklerin en çok bir aya kadar Güney Kafkasya'yı istila edeceklerini, bunun oluşması maneviyatımız ve ordu üzerinde fena tesir bırakacağını, Brest Litovsk Antlaşması'yla sınırlanan Elviye-i Selase'yi işgal fırsatını kaçırmakla millet ve tarih önünde sorumlu olunacağını, Nisan 15'ten evvel harekâtın mümkün olacağını" (Karabekir, 1995:237-238) belirtti.

Kazım Karabekir, bu sıralarda batıda çıkan isyanların bastırılmasında kullanılmak üzere Mustafa Kemal Paşa'nın istediği iki fedai müfrezesini Erzurum'dan yola çıkardı (Karabekir, 1995:239). Doğu cephesiyle ilgili harekât zamanının geldiğine dair uyarı niteliğindeki şifrelerinden birini daha 26 Nisan'da yolladı ve bir harekât planı hazırladı (Gürün, 1988). Kazım Karabekir, Fevzi Paşa ve İsmet Paşa'nın harekât planının uygulanmasında kolaylaştırıcı çabalarda bulunmamalarını da eleştirmekteydi. Mustafa Kemal Paşa hazırlıklara devam edilmesini, hududu geçmek konusunda kararın Ankara'dan verileceğini bildirdi (Karabekir, 1995:240-241).

Mustafa Kemal Paşa, Sovyet Rusya ile ilişkilerin Ankara lehine bir zemine oturtulmasına kadar harekâtın geciktirilmesi taraftarıydı. 6 Mayıs 1920'de Kazım Karabekir'e yaptığı açıklamada, "Bolşeviklerle şerait-i mütarekemiz az çok tebellür etmeden ve hudud-ı esasiyemiz tespit ve bize temin edecekleri maddi muavenet tayin edilmeden girişilecek harekâttan olumsuz etkilenebileceğimizi belirtti (Öke, 1986:203). O sıralarda iç durum karışıktı. Barış Konferansı'nda verilecek kararları beklemek gerekiyordu ve az da olsa Ermenilere yapılacak taarruzun Hıristiyan âleminde yaratacağı tepkilerde düşünülüyordu. Ancak Karabekir "Kaçırılacak fırsat ve kaybedilecek bir gün bizim için pek zararlı olacak ve Ermeniler de dâhil olmak üzere tekml Kafkas kavimlerinin Bolşeviklerle anlaşması ihtimali karşısında kazanılmış haklarımızı da kaybetmiş olacağız" (Karabekir, 1995:241) diyerek bu konudaki endişesini dile getirmiştir.

Nitekim 9 Mayıs 1920'de TBMM Başkanlığına yazdığı şifre ile "Brest-Litovks Müdahalesi mucibince (Bolşevik Rusya'nın tasdik ettiği gibi) bize ait ve bütün halkı Müslüman olan "Elviye-i Selase'yi işgal etmek hakkımızdır" diyerek harekât için izin istemiştir. Daha sonra 15 Mayıs ve 30 Mayıs tarihlerinde "Soğanlı-Geçitleri'ne kadar ki" (Kırzioğlu, 1993:31-32) yerleri almak için izin isteğini tekrarlamıştır. Nihayet TBMM 6 Haziran'da Türk savunmasını kuvvetlendirmek amacıyla sınırlı bir harekâta izin verdi.

23 Haziran 1920'de taarruza geçileceği sırada, Rus S.S.C Hariciye vekili Çiçeren'in, Ankara'ya ulaşan mektubu üzerine, TBMM Kararı ile bu hareket durduruldu (Kırzioğlu, 1993:32). Mektubun içeriğinde, "Ermenilere karşı harekât yapılmaması, Türk sınırlarının barış yolu ile düzenleneceği" (Karabekir, 1969:256) yazıyordu. Bu arada 15 Haziran 1920 tarihinde XV. Kolordu Komutanlığı Doğu Cephesi Komutanlığı unvanını almıştır (Taşkıran, 1999:99). Dolayısıyla Kazım Karabekir Paşa artık Doğu Cephesi Komutanıdır.

XI.Doğu Cephesinde Taaruz Kararının Verilmesi ve Uygulanması

Çiçeren'in mektubunda belirttiği hususların gerçekleşmeyeceği kısa zamanda ortaya çıkmıştır. Ankara Hükümeti şartların uygun olduğuna kanaat getirerek 20 Eylül'de tekrar taaruz kararı almıştır. Ancak savaşı başlatmakla suçlanmak istemeyen Ankara, ilk davranışın Ermenilerden gelmesini beklemiştir (Sonyel, 1986:685).

Nitekim 24 Eylül'de büyük bir Ermeni saldırısı başlar. Bu saldırıya Türk ordusunun cevabı, 28 Eylül'de karşı saldırı şeklinde olur ve Sarıkamış alınır. 30 Eylülde de, Oltu ve Ardahan arasındaki Merdenek kasabası ele geçirilir.

Genel Kurmay Başkanlığı, Sarıkamış'ın kurtarılmasından sonra (1 Ekim 1920); Doğu Cephesi Komutanlığından "Kars'ın ve Kars'ın savunulmasına yarayan arazinin ele geçirilmesinin, askeri durumun bir derece daha düzeltilmesi bakımından uygun ve lüzumlu görüldüğü ve bu harekâta aykırı bir düşünce yoksa yapılmasını" ister (Taşkıran, 1999:103). Doğu Cephesi Komutanlığı, Sarıkamış'ın doğusunda bulunan hattın, Ermeni-Gürcü birleşik hareketine bile karşı koyacak derecede savunmaya elverişli olduğunu, Kars'ın doğusundaki her mevzinin kuzeyden ve geriden gürcülerin tehdidine maruz kalacağını düşünüyordu. Bu sebeple, harekâttan siyasi çıkarın ne olduğu, Gürcistan ve Sovyet-Rusya ile anlaşmadan böyle bir harekâtın Bakanlar Kurululu'na ne şekilde düşünüldüğü soruldu. Bu Hareketin yapılması sakıncalı bulunuyordu. Genel Kurmay Başkanlığı Kars'ın ele geçirilmesinin siyasi ve askeri yararlarını şöyle sıralamıştır.

a) Askeri bakımdan Ermeni Ordusu'nun Kars'ta direnmesi halinde büyük kısmını yok etmek, buranın işgaliyle askeri durumu düzeltmek, Gürcülerin ileri harekete geçmelerini önlemek,

b) Siyasi bakımdan, Ermenilerin aradaki düşmanlığın barış yoluyla halledilmesi imkânını sağlamak (Türk İstiklal Harbi Doğu Cephesi, 1995).

Doğu Cephesi komutanlığı harekât için bir plan hazırladı. Genel hatlarıyla planda, Ermenileri sıkıştırarak ezmek ve savaşı kabul etmez çekilirse bu çekilmeyi panik haline sokmaya çalışmak amaçlanıyordu. Bu plan 20 Ekim 1920'de Erkan-ı Harbiye Başkanlığı'na sunuldu. Ayrıca, Erzurum, Van, Erzincan, Beyazıt illerinden 1884-1889 doğumlu erlerin silahaltına alınmasına izin ve bu iş için acele karar alınması ve karşılığının makine başında emredilmesi istendi (Askeri Tarih Belgeleri, 2005:45).

Doğu Cephesi Komutanlığı, Kars'a karşı yapılacak harekâtın ana fikrini 9. Kafkas ve 12. Tümenlere 18 Ekim 1920'de bildirdi. İkinci bir seferberlik çağrısı, 21 Ekim 1920'de yayınlandı (Askeri Tarih Belgeleri, 2005:36-37). Birliklerin toplanma bölgelerine giderken harekât ve hazırlıkların hiçbir şekilde hissettirilmemesi istenmekteydi. Kazım Karabekir, 21 Ekim 1920 tarihli şifrede; "İğdir mıntukasına iki

alayın geldiği yönünde” haberler yayarak Ermenilerin dikkatini yanlış yöne çekmek istemiştir (Askeri Tarih Belgeleri, 2005:48).

Taarruz tarihi, 20 Ekim 1920 olarak belirlenmesine rağmen 9. Kafkas Tümeni bütün kuvvetleriyle Kars'a ilerler ve girer. 30 Ekimde yapılan genel taarruz sonucu Kars kalesi ele geçirilir. Kars kalesinin düşmesi, Ermeni savunma sisteminin düşmesi anlamına gelmektedir. Kalede çok sayıda silah ve cephane ele geçirilir. Artık Ermeniler Kars'ı boşaltmış ve Gümrü istikametine doğru çekilmişlerdir.

Kars'ın alınması Türkiye'nin Doğu sınırlarını güven altına alıyor (Arsan, 1964) ve Misak-ı Milli sınırına da varılmış olunuyordu. Ayrıca Ermeni ordusu da tehlikeli olmayacak hale getirilmiştir.

Alına bu büyük askeri başarıdan sonra Türk ordusu ilerleyişini Gümrü'ye doğru sürdürmüştür. Bunun üzerine Ermeniler 6 Kasım'da mütareke için başvurmuşlardır.

Bunun üzerine Doğu Cephesi Komutanlığı, yine aynı gün mütareke şartlarını Gümrü Komutanlığı'na gönderdi.

Bu şartlar şunlardır:

1- Arpaçayı'nın batısındaki Ermeni kuvvetlerinin Gümrü'yü boşaltarak en az 15 km doğuya çekilmesi,

2- Gümrü kasabasının işgal edilmeyerek, sadece Gümrü Kalesi ve istasyonunun askeri işgal altına alınacağına, hukuk ve genel emniyetin güvence altında bulunacağına Gümrü halkına ilan edilmesi,

3- Erivan-Tiflis-Kars demiryollarının birleştiği yer olması dolayısıyla Gümrü'nün, 10 km çevresine kadar olan bölgenin Türk birliklerince işgaline engel olunmaması,

4- Türk Ordusu birliklerine hiçbir tarafta, hiçbir sebeple taarruz edilmemesi

5- Sayılan bu maddelerin 7 Kasım 1920 saat 17:00'ye kadar tamamıyla uygulanması,

6- Şartlar kabul edilmediği takdirde, askeri harekâtın yürütülmesi zorunluluğunda kalınacağından, bundan doğacak maddi ve manevi sorumluluğun Ermeni Ordusu Komutanlığı'na ait olacağı şeklinde idi (Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, 2001:151).

Ermeniler, bu şartları aynen kabul etmiştir. Bunun üzerine TBMM 8 Kasım'da barış şartlarını bildirmiştir. Türkiye, ileri sürdüğü şartlarla kendi güvenliği için Ermenistan'ın fiili güvence vermesini istemiştir.

Şartları ağır bulan Ermeniler karşı taarruza geçtilerse de Erivan'ı da işgal ederek Ermeni sorununa kökten çözüm bulmak isteyen Kazım Karabekir'in yaptığı taarruzlara karşı koyamayarak mütarekeye razı olmuşlardır. Bu mütareke ile Gümrü'de barış konferansı düzenlenmesi kararlaştırılmıştır.

Kazım Karabekir'in bu üstün başarısından dolayı 31 Ekim 1920'de TBMM kararı ile ferikliğe (korgeneral) terfi edilmiştir. Böylece yeni Türkiye'nin ilk terfi eden "Paşası" ve ilk terfi eden "Cephe Komutanı" da olmuştur.

XII.Gümrü Barış Antlaşması

Barış görüşmeleri için Doğu cephesi Komutanı Kazım Karabekir, Erzurum valisi Hamid ve Erzurum Mebusu Necati Beyler murahhas olarak seçildiler. Görüşmeler 26

Kasım 1920'de başlanmış ve 3 Aralık'ta Gümrü Antlaşması'nın imzalanmasıyla sonuçlanmıştır. 18 Maddelik (Soysal, 1989:18-23) antlaşma genel hatlarıyla 3 Kasım tarihli Ankara Hükümeti'nin notasındaki koşullardan meydana geliyordu. Antlaşmanın 10. Maddesiyle Ermeniler Sevr Antlaşması'nın geçersiz olduğunu kabul ettiler.

Gümrü Antlaşması'yla, Misak-ı Milli'nin Kafkasya sınırı için öngördüğü 93 Savaşı (1877) öncesi sınırının Ermenistan kesimi, 1828'de Rusya'ya geçen ve 1918'den beri Ermeni işgalinde olan Kars'ın Iğdır ve Tuzluca ilçeleri geri alındı. Sevr Barış Antlaşması'nın geçersizliği fiilen kanıtlandı. Doğudaki bu zaferden sonra Batı Cephesinde serbest hareket etme fırsatı doğdu. Çok miktarda cephane ve silah ele geçirildi.

XIII.Kars Konferansı ve Antlaşması

Gümrü Antlaşmasının imzalanmasından iki gün sonra 5 Aralık 1920'de Ermeni Hükümeti Sovyetleştirilmiştir. Yeni hükümet Taşnaklar'ın imzaladığı antlaşmanın tekrar gözden geçirilmesini ve yeni bir toplantı yapılmasını istiyordu. Ankara Hükümeti bu durumdan hoşlanmamıştır. Yeni hükümetin Taşnaklar'a karşı esaslı bir tedbire girişmediğinden dolayı da "şimdilik icraatınıza intizar etmeyi tercih ederiz" (Tansel, 1991:245) cevabını vermiştir. Bu yazışmalardan Gümrü Antlaşması'na rağmen, Ermenistan meselesinin halledilmemiş olduğu anlaşılıyordu. Yalnız mesele bundan sonra bir Türkiye Ermenistan meselesi olarak değil, bir Türkiye-Sovyet Rusya meselesi olarak ortaya çıkıyordu.

Bolşevik ihtilalinden sonra güçlenen Bolşevik Sovyet yönetimi Kafkasya'daki küçük devletleri birer birer ele geçirerek Sovyetleştirmeye başlamıştı. Azerbeycan ve Ermenistan'dan sonra sıranın kendilerine geldiğini anlayan Gürcistan Hükümeti Türkiye'den yardım istemiştir. Sovyet ordularının 20 Şubat 1921'de Gürcistan'ı işgale başlamaları üzerine TBMM Hükümeti de verdiği nota ile Gürcistan'dan Misak-ı Milli sınırları içinde bulunan Ardahan ve Artvin'i istedi. Bu istek kabul edilerek Ardahan ve Artvin Türkiye'ye bırakılmıştır.

11 Mart 1921'de Kazım Karabekir Komutasındaki Türk birlikleri Batum'u işgal etmiştir. Bu sırada Gürcü Menşevik Hükümeti Sovyetlere yenilerek bir barış antlaşması imzalamıştır. Bu antlaşmayla Batum Sovyetlere bırakılıyordu. Bunun üzerine Sovyet orduları Türk işgali altında bulunan Batum kıyılarına dayandılar. Sovyet ve Türk orduları arasında savaş çıkmasına neden olabilecek bu gerginlik 16 Mart 1921 tarihli Moskova Antlaşması'yla (Türk-Sovyet Dostluk Antlaşması) yatıştırılmıştır. Moskova Antlaşmasıyla Türkiye ile Sovyetler arasındaki Gürcistan sorunu, Ardahan ve Artvin'in Türkiye'ye, Batum'un Sovyetlere verilmesi şeklinde çözümlenmiştir (Pothveriya, 1921:1081).

Moskova antlaşmasından yedi ay sonra 13 Ekim 1921 tarihinde Kars antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma Moskova'da imzalanan Türk-Sovyet Antlaşması'nın bir benzeridir, hatta esas itibarıyla tekrardır. Bu antlaşmanın, Türkiye açısından en büyük önemi Moskova Antlaşması'nda çizilen sınır ve ilkelerin; Ermenistan, Gürcistan ve Azerbaycan adına da kabul edilmiş olmasıdır (Taşkıran, 1999:130).

Karabekir Paşa, Hem Moskova Antlaşması'na hem de daha sonra yapılan Kars Konferansı'na Türkiye baş murahhası olarak katılmış ve de Türk heyetine başkanlık etmiştir (Taşkıran, 1999:130).

XIV.Kazım Karabekir Paşa'nın Doğu'dan Ayrılışı

Kazım Karabekir Paşa, Yunan ordusu üzerine yapılacak genel bir saldırı için Mustafa Kemal, Fevzi ve İsmet Paşalarla görüşmek için bir Batı seyahati yapmak arzusunda idi. Artık Doğu'dan ayrılmasında bir sakınca kalmamıştı. Ancak tam bu sırada Mustafa Kemal Paşa'dan bir telgraf aldı. Mustafa Kemal Paşa telgrafında Başkanlıktan ve Başkomutanlıktan istifa edeceğini yazmaktaydı. Yetki meselesi yüzünden Meclis ve Meclis Başkanı arasında anlaşmazlık çıkmıştı (Atatürk, 1994: Nutuk, 442-448).

Kazım Karabekir, Yunan ordusunun maneviyatının en bozuk olduğu günlerde Mustafa Kemal Paşa'dan aldığı bu habere çok üzülmüştür. İsmet ve Fevzi Paşalarla mevcut durum hakkında haberleşirler. Kazım Karabekir, İsmet Paşa'nın Mustafa Kemal Paşa'dan Başkomutanlıktan istifa etmemesini rica ettiğini öğrendiğinde biraz rahatlamıştır. Nihayet 20 Temmuz 1922'de yeni Başkomutanlık Kanunu kabul edilmiş ve Mustafa Kemal Paşa yine Başkomutanlığa tayin olunmuştur (Kınross, 1994).

Bu olumlu gelişmeden sonra Karabekir, kendi yetiştirdiği şehit çocuklarından 50 kişilik bir müfrezeyi de yanında götürmek üzere hazırlıklara başlar. Kazım Karabekir Doğu'dan ayrılma sebebinin şu şekilde dile getirmiştir:

“...Meselenin en mühimi Mustafa Kemal paşa'nın kendi şahsı ve hükümetin şekli hakkındaki kararlarını öğrenmek ve onu son zaferimizin miknatısladığı şahsiyetinin cazibesine kapılarak etrafına üşüşecek olan cürufun şerlerinden korumak ve bazı tehlikeli kaptislerinden uzaklaştırmak için bir süre Ankara'da bulunmayı faydalı buluyordum. Aksi halde olup bitenlerle karşılaşacaktım. Zaten harekât başlamamış olsaydı dahi bu seyahate karar vermiştim. Artık Doğu'dan daha uzun süre ayrılmamın mahzuru da kalmamıştı. Bilakis hükümet şeklimiz hakkında verilecek kararlarda bulunmaklığım benim için de bir vazife idi” (Karabekir, 1995:349).

Kazım Karabekir bu düşüncelerle Doğu'dan ayrılmış ve 15 Ekim 1922'de Ankara'ya gelmiştir. Bugünkü Dışkapı semtinin bulunduğu yerde Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları tarafından törenle karşılanmıştır. Bundan sonra Kazım Karabekir, Edirne milletvekili olarak meclisteki görevine devam etmiştir. Doğu cephesi komutanlığına ise vekâleten birini bırakmıştır.

XV.Milli Mücadele Sonrasında Kazım Karabekir

Büyük Taaruzdan sonra Ankara'ya gelen Kazım Karabekir, 17 Şubat 1923'te Türkiye'de ilk defa toplanan İzmir İktisat Kongresi'ne Başkan seçildi. 29 Haziran 1923'te de İkinci Büyük Millet Meclisi'ne İstanbul Milletvekili seçildi. Daha sonra 21 Kasım 1923'te “Milli Mücadelemiz'de, Siyasi ve Savaş Yararlığı” görülenlere verilen “Yeşil ve Kırmızı Şeritli İstiklal Madalyası” ile ödüllendirilir.

21 Ekim 1923'te Kazım Karabekir'in “Şark Cephesi Komutanlığı” lağvedilir. Ancak aynı gün, merkezi Ankara'da bulunan Birinci Ordu Müfettişliğine tayin olur. Bu

arada milletvekilliği görevi devam ediyordu. Ancak Birinci Ordu Müfettişliği onun sun askeri görevi olmuştur. Lozan Antlaşmasıyla, Milli Mücadele sona ermiş, Cumhuriyet ilan edilmiş ve 3 Mart 1924'te Halifelik lağvedilerek Osmanlı Hanedanı mensupları yurt dışına sürülmüştür. Bu ortamda, İkinci Meclis'te iktidardaki tek Halk Fırkası'na karşı, bir muhalefet partisi kurulması ihtiyacı doğmuştur. Ancak daha önce çıkan bir Kararname ile milletvekili olanların, ordudaki komutanlık görevlerini yürütmelerine müsaade edilmeyerek, bu durumda olanların iki görevden birini tercih etmeleri istenir (Kırzioğlu, 1993:38).

Bunun üzerine Kazım Karabekir, 26 Ekim 1924'te Milli savunma Bakanlığı'na bir dilekçe yazarak, ordunun güçlendirilmesine yönelik sunduğu raporların dikkate alınmadığını ve üzerine düşen görevleri milletvekili sıfatıyla daha rahat yapacağına inandığını ve bu nedenle müfettişlikten istifasının kabulünü istemiştir. Nitekim bu dilekçeyle, Karabekir'in askeri hayatı da fiilen sona ermiştir. Karabekir, bundan sonra dürüst, samimi, hep doğruyu söyleyen mizacına pek uymayan politika hayatını sürdürülecek ve orada da çok çeşitli engellerle karşılaşacaktır (Taşkiran; 1999:140).

17 Kasım 1924'te Hüseyin Rauf Orbay, Ali Fuat Cebesoy, Refet Bele, Cafer Tayyar Eğilmez gibi Milli Mücadele'ye emeği geçen kişiler tarafından Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk muhalefet partisi olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kurulmuştur. Bu partinin Genel Başkanlığı'na ise Kazım Karabekir seçilmiştir.

Yeni kurulan partinin programındaki "fırka fikirlere ve dini itikatlara saygılıdır" şeklindeki 6'ncı madde, özellikle cumhuriyet rejimine muhalif olanların ve inkılapları benimseyenlerin bu partide toplanmasına sebep olur. İlimlısından aşırısına kadar bütün muhaliflerin bir partide toplanması, inkılapları tehlikeye sokar. Bu sıralarda doğuda Şeyh Said isyanı baş gösterir. Rejimin güvenliği ve ülkenin bütünlüğü dikkate alınarak, hükümet önemli kararlar alır. İsmet İnönü hükümetinin aldığı bu kararlardan biri de, Takrir-i Sükün Kanunudur. Bu kanunun çıkmasından sonra, Şeyh Said İsyanında Kazım Karabekir Paşanın partisinin de rolü olduğu ileri sürülerek (Taşkiran; 1999:143) 3 Haziran 1926'da, Karabekir'in başkanı olduğu parti bakanlar kurulu kararı ile kapatılmıştır (Kırzioğlu, 1993:39). Bundan sonra 1946'ya kadar Tek Partili hayat devam etmiştir.

Daha sonra, 22 Haziran 1926'da Mustafa Kemal Atatürk'e suikast hazırlığı yapan kişiler arasında gösterilen İstanbul Milletvekili Kazım Karabekir, Ankara'da tutuklanmıştır. İzmir'deki istiklal mahkemesinde sorgulanır ve bir ay sonrada oy birliğiyle beraat etmiştir (Kırzioğlu, 1993:39).

Karabekir'in, TBMM'nin ikinci dönemi sona ermesiyle milletvekilliği sıfatı da sona erer. 5 Aralık 1927'de ordudan da emekli edilir. Bunun üzerine İstanbul'a gelen Kazım Karabekir, Erenköy'deki şimdi müze olan evinde, inziva hayatına çekilir. Yönetimle olan anlaşmazlığı yüzünden sıkı gözetim altında tutulması istenen 84 kişilik listenin başında yer alır.

Atatürk'ün ölümünden sonra, Karabekir'in en eski arkadaşı dediği İsmet İnönü Cumhurbaşkanı olur. İnönü, Halil Eldem'in ölümüyle boşalan İstanbul Milletvekilliği'ne, CHP'den Kazım Karabekir'i aday gösterir (Kırzioğlu, 1993:40). Bunu üzerine Karabekir, yeniden İstanbul milletvekili olarak TBMM'sine girer. Daha

sonra 23 Temmuz 1946'da yapılan TBMM başkanlık seçimlerinde meclis başkanlığına seçilir. Bu görevde iki yıla yakın kalır.

26 Ocak 1948'de henüz 66 yaşında iken geçirdiği bir kalp krizi sonucu vefat eder. TBMM önünde yapılan devlet töreni ile Ankara Hava Şehitleri Kabristanı'nda toprağa verilir. 30 Ağustos 1988'de kabri Ankara, Atatürk Orman Çiftliği'ndeki devlet mezarlığındaki 13 numaralı kabre aktarılmıştır (Taşkiran, 1999:146).

XVI.Sonuç

Kazım Karabekir, Milli Mücadele ve Cumhuriyet döneminin en önemli şahsiyetlerindedir. Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale, İran ve Irak cephelerinde savaşmış, 1918 yılında Erzurum'u Rus ve Ermeni ordularından kurtarmış, İngilizlere karşı Azerbaycan seferini düzenlemiştir. Böylece Doğu halkının gönlünde taht kurmuştur.

Milli Mücadele döneminde ısrarlı girişimleriyle Erzurum'da 15'inci Kolordu Komutanı olarak görev yapan Kazım Karabekir Paşa, Erzurum Kongresi'nin toplanmasında büyük çabalar harcamış ve hakkında İstanbul hükümeti tarafından tutuklama kararı çıkartılan Mustafa Kemal Paşa'nın emrine girmiştir.

Kazım Karabekir, 15'inci Kolordu Komutanı olarak görev yaptığı sürece Milli Mücadele'ye verdiği olağanüstü desteğe rağmen, makamını muhafaza etmeyi bilmiş, hem İstanbul Hükümeti'ni hem de İngilizleri sürekli oyalamıştır. Zaman zaman bu konu'da Mustafa Kemal'i de uyarmıştır.

Doğu cephesi komutanı olarak Ermenileri hezimete uğratarak Sarıkamış, Kars, Ardahan ve Artvin'i anavatana katmıştır. Karabekir, Ermenilerle ve Ruslarla yapılan barış görüşmelerinde heyet başkanlığı yapmıştır.

Doğu cephesinde kazanılan bu zafer siyasi olarak TBMM'nin yasal olarak tanınmasına sebep olmuştur. Osmanlı Hükümeti yerine anlaşma yolları artık TBMM Hükümeti'yle aranmıştır. Doğu Cephesi'ndeki tehdit ortadan kalkınca serbest kalan doğu ordusunun birlikleri ve silahları Batı Cephesi'ne sevk edilmiştir.

Doğu cephesinde kazanılan zaferin etkileri 11 Ekim 1922 Mudanya Mütarekesi ve 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Barış antlaşmasına dahi yansımıştır. Eğer harekât başarısızlığa uğrasaydı Ermenilerin haricinde daha pek çok işgal hareketlerine ve zulme maruz kalabilirdi. Askeri lojistik yardımlar, Sovyet Rusya'dan gelen yardımlarla beraber, doğudan batıya güvenlik içerisinde nakledildi. Para yardımları da yine kazanılan zaferin oluşturduğu güven ortamında alındı ve bütçeye gelir olarak kaydedildi. Ermenistan, Azerbaycan-Türkiye arasında mümkün olan en zararsız sınırlar içerisinde kaldı ve tekrar Türkiye'yi tehdit etmesi engellendi.

Kazım Karabekir, olaylara oldukça gerçekçi yaklaşan her işini bir plan ve programa göre ayarlayan, neredeyse bütün icraatlarını günlük olarak yazan ileri görüşlü bir komutandır. Bunun yanı sıra bir de siyasi yönü vardır. Milli mücadele ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında Edirne ve İstanbul milletvekilliği yapmıştır. Cumhuriyet'in ilanından sonra 1'inci Ordu Müfettişliği'ne atanan Kazım Karabekir daha sonra bu görevinden istifa ederek Meclis'te Terakki Perver Cumhuriyet Fırkası adıyla kurulan muhalif partinin başkanlığını üstlenmiştir. Ancak parti doğuda çıkan Şeyh Said isyanı öne

sürülerek demokrasinin zamanı olamadığı, genç cumhuriyeti korumak için en sert tedbirleri almak gerektiği düşünülerek kapatılmıştır.

Bunların yanı sıra Kazım Karabekir'in eğitimcilik yönü de çok önemlidir. Doğu'da savaş yıllarında ana-babasını yitiren 4000 yetim çocuk için okullar açarak onları vatan ve millete faydalı birer insan haline getirmiştir. Karabekir'in birde sanatçı yönü vardır. O, resim yapan, şiir yazan, keman çalan, beste yapan bir komutandır. Aynı zamanda kendi yazdığı birçok kitabı da bulunmaktadır.

Daha sonra Mustafa Kemal Paşa'ya suikast düzenleyenlerin arasında gösterilen Karabekir, İzmir İstiklal mahkemesinde yargılanmıştır. Ancak suçsuz olduğu anlaşılınca serbest kalmıştır. Bu arada TBMM'nin ikinci dönemi sona erince de milletvekilliği sıfatı da sona ermiştir.

1927 yılında ordudan emekliye ayrılmıştır. Bundan sonraki hayatını İstanbul'da geçim sıkıntısı içinde geçiren Kazım Karabekir, Mustafa Kemal Paşa'nın ölümünden sonra İsmet İnönü'nün isteğiyle tekrar meclis'e girmiş ve daha sonra meclis başkanlığı yapmıştır.

Sonuç olarak, Kazım Karabekir Paşa, yaşadığı dönem itibarıyla, gelecek nesillere örnek teşkil edecek birçok ilke imza atmış çok değerli bir komutandır. Aynı zamanda çok yönlü kişiliği, çalışkanlığı ve özellikle doğu cephesinde gösterdiği üstün başarılarından dolayı tarihimizde ender olan insanlar arasında yer almayı başarmıştır.

Kaynaklar

- Akbulut, Y.(2008). *Ermeniler ve Bingöl'de Ermeni Tehcirleri*, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Arsan, N. (1964). *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, (1917-1938)*, Ankara. Askeri Tarih Belgeleri Dergisi.(1982). Ankara.
- Atatürk ile ilgili Arşiv Belgeleri (1911-1921 Tarihleri Arasına Ait 106 Belge), Ankara, 1982.
- Atatürk, K.(1994). *Nutuk 1919-1927*, Yay. Haz., Zeynep Korkmaz, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi.
- Balioğlu, T.(1998) "Osmanlıya Konulan Son Nokta Mondros", *Tarih ve Medeniyet*.
- Denizli, H.(1996). *Sivas Kongresi Delegeleri ve Heyet-i Temsiliye Üyeleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Goloğlu, M.(1969). *Sivas Kongresi*, Başnur Matbaası, Ankara.
- Gönlübol, M.(1997). *Olaylarla Türk-Dış Politikası*, 3. Baskı, Ankara.
- Gürün, K.(1988). *Ermeni Dosyası*, Ankara.
- Kandemir, F.(1948). Kazım Karabekir, İstanbul.
- Kandemir, F.(1964). *Milli Mücadele Başlangıcında Mustafa Kemal Arkadaşları ve Karşısındakiler*, İstanbul.
- Karabekir, K.(1995). *Ermeni Dosyası*, İstanbul.
- Karabekir, K.(1990). *Kazım Karabekir'in Kaleminden Doğu'nun Kurtuluşu, Sarıkamış, Kars ve Ötesi*, Erzurum.
- Karabekir, K.(1960). *İstiklal Harbimiz*, İstanbul.
- Karabekir, K.(1995). *İstiklal Harbimizin Esasları*, Emre Yayınları, İstanbul.

- Karabekir, K.(1995). *İttihat ve Terakki Cemiyeti 1896-1909*, 2. Baskı, Emre Yayınları, İstanbul.
- Kaplan, L.(1994).*Kazım Karabekir Paşa, Kurtuluş Savaşına Yön Verenler*, Atatürk İlke ve İnkılapları Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Gazi Üniv. Yayın No:187, Ankara.
- Kinross, Lord. (1994). *Atatürk ve Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, çev: Necdet Sander, Altın Kitaplar, İstanbul.
- Kırzioğlu, M. F.(1993). *Bütünüyle Erzurum Kongresi*, Kültür Ofset Ltd. Sti., Ankara,
- Kırzioğlu, M. F. (1991). *Kazım Karabekir*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1991.
- Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, C.I, İstanbul.
- Öke, M.K.(1986). *Ermeni Meselesi*, İstanbul.
- Pothveriya, B.“1921 Türkiye-Sovyet Rusya Dostluk ve Kardeşlik Antlaşması İmzalanmasının Nedenleri”, *Uluslararası İkinci Atatürk Sempozyumu Atatürk Araştırma Merkezi*, C. II, Ankara.
- Sonyel, S. (1986).*Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika II*, TTK Yayını, Ankara.
- Soysal, İ.(1989). *Tarihçeleri ve Açıklamalarıyla Birlikte Türkiye'nin Siyasi Antlaşmaları (1920-1945)*, C.I, Ankara.
- Tansel, S.(1991). *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1991.
- Taşkıran, C.(1999). *Milli Mücadele'de Kazım Karabekir Paşa*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- Tevetlioğlu, F. *Karabekir Kazım Maddesi*, Türk Ansiklopedisi, C. XXI.
- Genelkurmay Başkanlığı.(1995).*Türk İstiklal Harbi Doğu Cephesi (1919-1921)*, C. III, Ankara.
- Genel Kurmay Başkanlığı. (1989). *Türk İstiklal Harbine Katılan Tümen ve Daha üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri*, Genel Kurmay Başkanlığı, 2. Baskı, Genel Kurmay Basımevi, Ankara.
- Tosun, R.(1996). “Milli Mücadelede Sivas'ın yeri ve Önemi”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı: XII, Atatürk Kültü, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara.